

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра практичної психології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор навчально-наукового
інституту
«Українська інженерно-педагогічна
академія»

Денис КОВАЛЕНКО

« _____ » 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Спеціальна психологія

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва)

спеціальність 053 Психологія
(шифр і назва)

освітня програма Практична психологія
(шифр і назва)

спеціалізація Практична психологія
(шифр і назва)

вид дисципліни Спеціальна психологія (вибіркова)
(обов'язкова / за вибором)

інститут Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»

«25» червня 2025 року, протокол №10

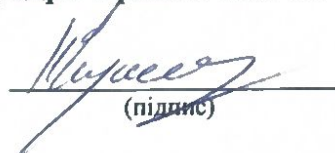
РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Шайхлісламов З.Р., к.психол.н., с.н.с., доцент кафедри практичної психології

Програму схвалено на засіданні кафедри практичної психології

Протокол від « 05 » червня 2025 року № 11

В.о. завідувачки кафедри практичної психології

(підпис)

Наталія КУЧЕРЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо – професійної програми
(керівником проектної групи)

практична психологія

(назва освітньої програми)

Гарант освітньо – професійної програми
(керівник проектної групи)

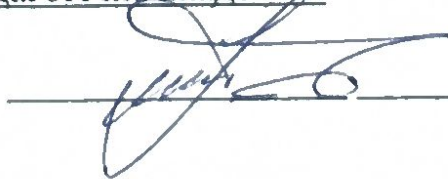

(підпис)

Олена ХАРЦІЙ
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією
Навчально наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»
(назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна)

Протокол від « 24 » червня 2025 року, № 7

Голова науково-методичної комісії Навчально наукового інституту
«Українська інженерно-педагогічна академія»

Сергій ПЕТРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Спеціальна психологія» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

_____перший (бакалаврський)_____
(назва рівня вищої освіти)

спеціальності _____053 Психологія_____

спеціалізації _____Практична психологія_____

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни є систематизація знань з розуміння причин, типології та особливостей психосоціального, вікового розвитку дітей з органічними чи функціональними порушеннями, формування навичок практичної діяльності психолога (діагностичної, корекційно-розвивальної, консультативної, просвітницької) з дітьми із особливостями психофізичного розвитку.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- розкриття сутності спеціальної психології;
- ознайомити з психофізичними особливостями різних категорій людей з обмеженими можливостями;
- розвинути професійно важливі якості психолога у роботі з різними категоріями людей з особливостями психофізичного розвитку.

1.3. Кількість кредитів 6,0

1.4. Загальна кількість годин 180

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
40 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
50 год.	6 год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
90 год.	168 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
год.	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії,

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій

СК6. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації

СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту

СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики

СК11. Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПР 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т. ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

•ПР 3. 1. здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати психологічну інформацію з різних джерел;

•ПР 3. 2. здатність самостійно аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел;

• ПР 3. 3. вміння працювати з навчальною, науковою, методичною і науково-популярною психологічною літературою.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги

ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки

ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.

ПР 16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога

•ПР 16. 1. розуміння основних положень етичного кодексу психологів України та інших держав;

•ПР 16. 2. вміння орієнтуватися в предметі та актуальних завданнях психологічної науки;

•ПР 16. 3. здатність аналізувати теоретичні та практичні підходи, розроблювані у сучасних напрямках психологічної науки.

1.8. Пререквізити:

1. Психологія особистості

2. Вікова та педагогічна психологія

3. Практикум з психодіагностики

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні питання спеціальної психології.

Тема 1. Спеціальна психологія як самостійна галузь науки та практики.

Основні напрямки (розділи) спеціальної психології. Сучасні уявлення про нормальний і відхиляється.

Фактори психічного розвитку людини Механізм генетичних впливів Соматичний фактор. Індекс ушкодження головного мозку. Механізми соціальних впливів у пренатальному та натальному періодах розвитку дитини Механізми соціальних впливів у період індивідуального розвитку.

Тема 2. Види розвитку, що відхиляється (дизонтогенії).

Вікова обумовленість дизонтогенії Етіологія порушень. Поняття про первинний та вторинний дефекти розвитку. Вчення про компенсацію Основні види психічного дизонтогенезу.

Загальні закономірності розвитку, що відхиляється.

Розділ 2. Психічний розвиток при дизонтогеніях

Тема 1. Психологія розумово відсталості дитини

Предмет та завдання психології розумово відсталих дітей. Історичний експурс. Причини розумової відсталості. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності.

Тема 2. Психологія дітей зі слабовираженими відхиленнями в психічному розвитку (із затримкою психічного розвитку - ЗПР).

Предмет і завдання психології дітей зі слабовираженими відхиленнями в психічному розвитку. Історичний експурс. Причини та механізми слабовиражених відхилень. Класифікація за ступенем тяжкості та етіопатогенетичним принципом. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей із ЗПР. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності дітей, що мають слабкі відхилення в психофізичному розвитку. Питання психологічної діагностики та корекції при дизонтогеніях на кшталт ретардації та дисфункції дозрівання.

Тема 3. Психологія осіб із порушеннями слуху (сурдопсихологія).

Предмет та завдання сурдопсихології. Історичний експурс. Причинні порушення слуху. Психолого-педагогічна класифікація порушень слухової функції у дітей. Особливості розвитку пізнавальної сфери у дітей із порушеннями слуху. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика та корекція при порушеннях слухової функції у дітей.

Тема 4. Психологія осіб із порушенням зору (тифлопсихологія).

Предмет та завдання тифлопсихології. Історичний експурс. Причинні порушення зору. Класифікація порушень зорової функції у дітей. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості розвитку особистості та змоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика дітей з порушеннями зорової функції та корекція цих порушень.

Тема 5. Психологія дітей із порушеннями мови (логопсихологія).

Предмет та завдання логопсихології. Історичний експурс. Причини первинних мовних порушень. Класифікації мовних порушень. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика та корекція при тяжких порушеннях мови у дітей.

Тема 6. Психологія дітей із порушеннями функцій опорно-рухового апарату.

Предмет та завдання психології дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Історичний експурс. Специфіка рухового розвитку при дитячому церебральному паралічі (ДЦП). Структура порушення. Форми дитячого церебрального паралічу. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика дітей при порушеннях функцій опорно-рухового апарату та корекція цих порушень.

Розділ 3. Психічний розвиток при асинхронних з переважанням розладів емоційно-вольової сфери та поведінок. Психологія дітей зі складними порушеннями розвитку

Тема 1. Психологія дітей із синдромом раннього дитячого аутизму.

Предмет та завдання психології дітей з РДА. Історичний експурс. Причини та механізми виникнення РДА. Психологічна сутність РДА – класифікація станів за ступенем тяжкості. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості розвитку особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика та корекція при ранньому дитячому аутизмі.

Тема 2. Психологія дітей із дисгармонічним складом особистості

Предмет та завдання психології дітей з дисгармонічним складом особистості. Історичний експурс. Причини дисгармонічного розвитку. Діагностика та корекція дисгармонічного розвитку.

Тема 3. Психологія дітей зі складними порушеннями розвитку

Предмет та завдання психології дітей зі складними порушеннями розвитку. Історичний експурс. Причини складних порушень розвитку. Підходи до класифікації дітей зі складними порушеннями розвитку. Особливості розвитку пізнавальної сфери. Особливості особистості та емоційно-вольової сфери. Особливості діяльності. Психологічна діагностика та корекція при складних порушеннях розвитку

Розділ 4. Первинне виявлення відхилень у розвитку (основи психологічної діагностики). Методи профілактики та корекції вторинних відхилень у психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами

Тема 1. Первинне виявлення відхилень у розвитку (основи психологічної діагностики).

Первинне виявлення дітей з відхиленнями у розвитку з використанням педагогічного спостереження. Загальні питання психолого-педагогічної діагностики.

Тема 2. Методи профілактики та корекції вторинних відхилень у психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами

Загальні методологічні питання профілактики та корекції. Психолого-педагогічні методи профілактики та корекції вторинних відхилень. Методи опосередкованої корекції та профілактики особистісного недорозвинення у дошкільному віці. Робота з батьками. Підвищення психологічної компетентності вихователів ДОП.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Загальні питання спеціальної психології												
Разом за розділом 1	20	4	6			10	20	2	2			16

Розділ 2. Психічний розвиток при дизонтогеніях												
Разом за розділом 2	120	28	32			60	120	2	2			116
Розділ 3. Психічний розвиток при асинхронних з переважанням розладів емоційно-вольової сфери та поведінок. Психологія дітей зі складними порушеннями розвитку												
Разом за розділом 3	20	4	6			10	20	2	2			16
Розділ 4. Первинне виявлення відхилень у розвитку (основи психологічної діагностики). Методи профілактики та корекції вторинних відхилень у психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами												
Разом за розділом 4	20	4	6			10	20					20
Усього годин	180	40	50			90	180	6	6			164

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
	Розділ 1. Загальні питання спеціальної психології.		
1	Спеціальна психологія як самостійна галузь науки та практики.	2	2
2	Види розвитку, що відхиляється (дизонтогенії).	4	
	Розділ 2. Психічний розвиток при дизонтогеніях		
3	Психологія розумово відсталої дитини	4	
4	Психологія дітей зі слабовираженими відхиленнями в психічному розвитку (із затримкою психічного розвитку - ЗПР).	6	
5	Психологія осіб із порушеннями слуху (сурдопсихологія).	4	
6	Психологія осіб із порушенням зору (тифлопсихологія).	4	
7	Психологія дітей із порушеннями мови (логопсихологія).	6	
8	Психологія дітей із порушеннями функцій опорно-рухового апарату.	4	
	Розділ 3. Психічний розвиток при асинхронних з переважанням розладів емоційно-вольової сфери та поведінок. Психологія дітей зі складними порушеннями розвитку		
9	Психологія дітей із синдромом раннього дитячого аутизму.	4	2
10	Психологія дітей із дисгармонічним складом особистості	4	
11	Психологія дітей зі складними порушеннями розвитку	4	
	Розділ 4. Первинне виявлення відхилень у розвитку (основи психологічної діагностики). Методи профілактики та корекції вторинних відхилень у психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами		
12	Первинне виявлення відхилень у розвитку (основи психологічної діагностики).	2	

13	Методи профілактики та корекції вторинних відхилень у психічному розвитку дітей зі спеціальними освітніми потребами	4	
	Разом	40	6

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Опрацювання конспекту лекцій (робочого зошиту), джерел навчальної інформації (навчальної літератури) за темою та додаткової літератури	20	20
2	Виконання індивідуального завдання (реферат)	-	-
3	Складання тлумачного словника англійською мовою за темою лекції	10	10
3	Підготовка до практичних занять шляхом вивчення літератури й конспекту (робочого зошиту), відповіді на питання для самоконтролю завдань у робочих зошитах	20	34
5	Виконання завдань для самостійної роботи на сайті дистанційної освіти	20	60
6.	Виконання тестових контролів на сайті дистанційної освіти	20	40
	Разом	90	164

6. Індивідуальні завдання

№№	Назва теми
1	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з розумовою відсталістю.
2	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з ЗПР.
3	Корекційно-розвивальна робота з незрячими дітьми.
4	Корекційно-розвивальна робота з слабозорими дітьми.
5	Корекційно-розвивальна робота з глухими дітьми.
6	Корекційно-розвивальна робота з дітьми зі зниженим слухом.
7	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з порушеннями мовлення.
8	Корекційно-розвивальна робота з порушеннями опорно-рухового апарату.
9	Корекційно-розвивальна робота з дітьми з аутизмом.
10	Музикотерапія.
11	Кінезотерапія.
12	Арт-терапія.
13	Ігрова терапія.
14	Анімалотерапія.
15	Дельфіно-терапія.
16	Іпотерапія.
17	Прикладний аналіз поведінки (АВА).
18	Холдінг-терапія.
19	Сенсорна інтеграція.
20	Особливості ігрової діяльності дитини з аутизмом.
21	Особливості уявлень про світ дітей з розумовою відсталістю.
22	Особливості Я-концепції дітей з порушеннями слуху.
23	Самооцінка дітей з порушеннями зору.
24	Пізнавальна активність дітей з ДЦП.
25	Особливості проявів тривожності у дітей з порушеннями мовлення.

7. Методи навчання

Освітні технології (проблемне навчання, аудіовізуальні технології, технологія студентоцентрованого навчання тощо).

У залежності від виду занять використовуються такі методи:

– на лекціях – різні види бесід, розповідь, пояснення, лекція; пояснювально-ілюстративний, репродуктивний та метод проблемного викладу; ілюстрація та демонстрація;

– на практичних заняттях – тестування (педагогічне та психологічне), тренінг, виконання практичних завдань (вправ) репродуктивного та творчого характеру, моделювання й аналіз педагогічних ситуацій, мікрореконструкція;

– у ході самостійної навчально-пізнавальної діяльності – вивчення навчальної та наукової літератури; аналіз, систематизація, класифікація, конспектування освітньої інформації; виконання вправ, пошук відповідей на запитання, складання таблиць.

8. Методи контролю

Поточний контроль – виконання завдань (вправ), виступ, публічний захист виконаних завдань, усне опитування, експрес-опитування.

Підсумковий контроль – іспит.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання														Екзамен (залікова робота)	Сума	
Розділ 1		Розділ 2						Розділ 3			Розділ 4		Інд. завдан ня	Разом		
T1	T2	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T1	T2	T3	T1	T2		60	40	100
2	2	6	6	8	6	8	8	2	2	2	2	2	4	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку, або екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 36 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Загальна система оцінювання: Навчальна дисципліна оцінюється за 100-бальною шкалою. Робота студента впродовж семестру/залік - 60/40

№	Види робіт здобувача	Оцінка
1.	Активна робота на лекції,	0-18
2.	Участь в експрес опитуванні	0-18
3.	Підготовка презентації наукової доповіді	0-5
4.	Наукова доповідь	0-5
5.	Виконання вправ на практичних заняттях	0-24
6.	Складання тлумачного словника на англійській мові	0-5
7.	Робота на сайті дистанційного навчання (тестові завдання - №1, №2, №3, №4 та завдання творчого характеру по 0-5 балів)	0-25
	Всього за навчальну дисципліну	0-100

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

1. Матвєєва М. П. Спеціальна психологія. Тексти: ч. 1. / М. П. Матвєєва, С. П. Миронова. Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 1999. - 158 с.
2. Матвєєва М. П. Спеціальна психологія. Тексти: ч. 2 / М. П. Матвєєва, С. П. Миронова. Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2001. - 142 с.
3. Кобильченко В. Спеціальна психологія : підручник / Вадим Кобильченко, Ірина Омельченко. - Київ : ВЦ «Академія», 2020. - 224 с.
4. Пахомова Н.Г., Кононова М.М. Спеціальна психологія. Полтава : АСМІ, 2015. 389 с.

Основна література

5. Бочелюк В.Й., Турубарова А.В. Психологія людини з обмеженими можливостями навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 336 с.
 6. Гладченко І.В., Сунрун М.О., Висоцька А.В. Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі : навч.-метод.посібник. К., 128 с.
 7. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навч.посіб./за ред.. М.К.Шеремет. К. Знання, 2009. 293 с.
 8. Островська К. О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги: [навчальний посібник] / К. О. Островська. - Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. - 110 с.
 9. Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам / В.І. Бондар та інші за редакцією В.Л. Бондаря. В.В. Засенка. - К.: Науковий світ, 2005. - 256 с.
 10. Родименко І.М. Обласний психолого-медико-педагогічний центр. - Наук.-метод. посібн. /І. М. Родименко. - К. : Генеза, 2005. - 192 с.
 11. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги : навч.посіб. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І.Франка, 2006. 110 с.
 12. Сипьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. К. : Знання. 2008. 359 с.
 13. Синьова Є.П. Тифлогісихологія / Є.П. Синьова. - Київ, 2004. -213 с.
- Допоміжна література**
14. Бадалян Л. О. Детские церебральные параличи / Л.О. Бадлян. Л.Т. Журба. О.В.

Тимонина. - Київ, 1988.

15. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості : монографія. Дрогобич : Коло, 2008. 480 с.

16. Дегтяренко Т.М. Науково-методичні основи управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги : монографія. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2010. 260 с.

17. Клопота Є.А. Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 428 с.

18. Клопота Є.А. Психологічні основи формування самосвідомості молоді з глибокими порушеннями зору : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 176 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
2. <http://korolenko.kharkov.com/> - Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка.
3. <http://upsihologa.com.ua/> – портал професійних психологів України «У психолога».
4. [http://pidruchniki.com/1584072034758/psihologiva/psihologichne konsultuv annva ta korektsiva](http://pidruchniki.com/1584072034758/psihologiva/psihologichne_konsultuv_annva_ta_korektsiva) - психологічне консультування та корекція.

Додаток до робочої програми навчальної дисципліни Спеціальна психологія
(назва дисципліни)

Дію робочої програми продовжено: на 20____/20____ н. р.

Заступник директора навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»

(підпис)

Сергій ПЕТРОВ
(прізвище, ініціали)

« ____ » _____ 20 ____ р.

Голова науково-методичної комісії _____ навчально-наукового
інституту «Українська інженерно-педагогічна академія»

(підпис)

(прізвище, ініціали)

« ____ » _____ 20 ____ р.